II. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЭКОНОМИКА

УДК: 338.124.4:63
DOI: 10.35254/bhu/2022.60.76

Абдыкадыр кызы Г.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

МАМЛЕКЕТТИК АГРАРДЫК ИШ АЛЫП БАРУУНУ ЖӨНГӨ САЛУУНУН ДҮЙНӨЛҮК ТАЖРЫЙБАСЫ

Кыскача мазмуну

Бул илимий изил агрардык секторду мамлекеттик жөнгө салуунун дүйнөлүк тажрыйбасынын негизги өзгөчөлүктөрү жана алардын натыйжалуулуктары каралган. Изилдөө негизинен чет өлкөлүк окумуштуулардын фундаменталдык эмгектерине негизделип агардык секторду мамлекеттин кийлигишүүсү менен жөнгө салуунун механизмдерин аныктайт. Өнүккөн чет өлкөлөрдүн тажрыйбасы айыл чарба өндүрүшүн жөнгө салуу зарыл экендигин маалымдайт. Рыноктун «көрүнбөгөн колу» агроөнөр жай комплексиндеги ишканалардын толук кандуу иштеши үчүн керектүү шарттарды түзө албайт, ошондуктан айыл чарбасын колдоого жана аны андан ары өнүктүрүүгө жумшалуучу улуттук кирешенин олуттуу бөлүгүн бөлүштүрүүгө мамлекеттин максаттуу саясатынын болуусу зарыл.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, айыл чарба секторунун жогорку деңгээлдеги өнүгүүсү бар экономикалык жактан өнүккөн өлкөлөрдө дагы айыл чарба секторунун өнүгүүсү мамлекеттин катышуусусуз камсыз кылынган өлкөлөр жок.

Түйүндүү сөздөр: *агрардык сектор, айыл чарба, тамак аш, компенсациялык өбөлгөлөр, мамлекеттик колдоо, азык-түлүк, агрардык базар, айыл чарба өндүрүшү, субсидиялоо, экономикалык жөнгө салуу.*

МИРОВОЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В данном исследовании рассматриваются основные особенности мирового опыта государственного регулирования аграрной отрасли и их эффективность. Исследование в основном базируется на фундаментальных работах зарубежных ученых и выявляет механизмы регулирования аграрного сектора с вмешательством государства. Опыт развитых стран показывает необходимость регулирования сельскохозяйственного производства. «Невидимая рука» рынка не может создать необходимых условий для полноценной работы предприятий аграрного сектора, поэтому необходима целенаправленная государственная политика по распределению значительной части национального дохода на поддержку сельского хозяйства и его дальнейшее развитие.

Исследования показывают, что даже в экономически развитых странах с высоким уровнем развития аграрного сектора нет стран, где развитие аграрного сектора обеспечивается без участия государства.

Ключевые слова: *аграрный сектор, сельское хозяйство, продукты питания, компенсация, предпосылки, государственная поддержка, продукты питания, сельскохозяйственный рынок, сельскохозяйственное производство, субсидии, экономическое регулирование*

WORLD EXPERIENCE IN REGULATING STATE AGRICULTURAL ACTIVITIES

Abstract

This research examines the main features of the world experience of state regulation of the agricultural sector and their effectiveness. The study is mainly based on the fundamental work of foreign scientists and identifies mechanisms for regulating the agricultural sector with government intervention. The experience of developed countries shows the need to regulate agricultural production. The «invisible hand» of the market can not create the necessary conditions for the full operation of enterprises in the agricultural sector, so it is necessary to have a targeted government policy to distribute a significant part of national income to support agriculture and its further development.

Studies show that even in economically developed countries with a high level of development of the agricultural sector,

there are no countries where the development of the agricultural sector is ensured without state participation.

Key words: *agricultural sector, agriculture, food, compensation, prerequisites, government support, food, agricultural market, agricultural production, subsidies, economic regulation.*

Чет өлкөдө агрардык секторду мамлекеттик жөнгө салуу – бул агрардык секторду өнүктүрүү үчүн туруктуу экономикалык, укуктук жана социалдык шарттарды түзүү, калктын социалдык-алгылыктуу баада сапаттуу тамак-аш азыктарына болгон муктаждыгын канааттандыруу, айлана-чөйрөнү коргоо максатында, өз ичине фермерлердин кирешелерине таасир этүү каражаттарын, айыл чарба өндүрүшүнүн түзүмүн, агрардык базарды, айылдын социалдык түзүмүн, тармактар аралык жана чарбалар аралык мамилелерди өзүнө камтыган татаал механизм. [1]

Мамлекеттин экономикалык саясаты айыл чарба өндүрүшүн пропорционалдуу өнүктүрүү жана азык-түлүк рыногун жөнгө салуу үчүн экономикалык өбөлгөлөрдү түзүүгө багытталган.

Бул өлкөлөрдө агрардык секторду экономикалык жөнгө салуу системасында өндүрүүчүлөрдүн кирешелеринин туруктуулугун камсыз кылган баалардын белгилүү бир деңгээлин кармап туруу негизги ролду ойнойт. [2]

Мамлекет айыл чарба продукцияларын өндүрүүчүлөргө рыноктук баадан четтегендиги үчүн, аныкталган кирешенин деңгээлинде алардын ишмердиги үчүн зарыл болгон өлчөмдө компенсация төлөйт.

Азыркы учурда, экономикалык жактан өнүккөн көпчүлүк өлкөлөрдүн агрардык саясатынын негизги мазмуну ар кандай субсидиялар, дотациялар жана жеңилдиктер аркылуу айыл чарба тармагын мамлекеттик колдоо болуп саналат. Айрым өлкөлөрдө айыл чарбасына мамлекеттик финансылык салымдар анын продукциясынын базар баасынан 1,5-2 эсе ашып түшөт. Айыл чарбасын жана тамак-аш өнөр жайын мамлекеттик колдоо, азыркы учурда айыл чарба продукциясынын ири экспортерлору болгон Америка Кошмо Штаттарында, Канадада, Европа биримдигине кирген өлкөлөрдө азык-түлүктү өндүрүүнүн кескин жогорулашында негизги ролду ойноон. [3]

Чет өлкөлөрдө көп колдонулуучу агрардык секторго мамлекеттик колдоо көрсөтүү чараларынын ичинен тикелей жана кыйыр мамлекеттик субсидиялоо чараларын белгилөөгө болот. Тикелей мамлекеттик субсидиялоо чараларына айыл чарба продукцияларын өндүрүүчүлөрдүн кирешелерине колдоо көрсөтүү кирет, ал төмөнкүлөрдө чагылдырылган:

- тикелей мамлекеттик компенсациялык төлөмдөр;
- табигый кырсыктан зыян тарткандагы төлөмдөр;
- өндүрүштү кайра уюштурууга байланыштуу келтирилген зыян үчүн төлөмдөр (айдоо аянттарын кыкартуу, малды аргасыз союу үчүн төлөмдөр ж.б.). [4]

Өнүккөн өлкөлөрдө агрардык сектор азык-түлүктү ашыра өндүрүүнүн шартында иштейт, мунун өзү бүткүл мамлекеттик жөнгө салуу механизмине тескери таасирин тийгизери шексиз. Иш жүзүндө ал эки багытта аракеттенет:

• азык-түлүктүн импортун жана экспортун жөнгө салуу, ушул тармактарда өзүнүн өндүрүүчүлөрүн коргоо;

• агрардык секторду өнүктүрүүгө социалдык багыт берген ички агрардык саясат.

Ушул эки багытта тең жөнгө салуу чаралары экономикалык да, административдик да мүнөздө болушу мүмкүн. Аларда айыл чарба өндүрүүчүлөрүнүн продукциясына баалардын зарыл болгон деңгээлин кармап туруу маанилүү ролду ойнойт. [5]

Агроөнөр жай комплексинин инфраструктурасындагы функционалдык максатка ылайык, эки негизги багытты бөлүп кароого болот: айыл чарбасынын өзүн тейлөө чөйрөсү (айыл чарба кызматы) жана керектөөчүгө продукцияны жайылтууну камсыз кылган чөйрө. Агроөнөр жай комплексинин инфраструктурасынын биринчи чөйрөсүнө машиналарды оңдоо жана техникалык жактан тейлөө, транспорт, мелиорация, суу менен камсыздоо, агротехникалык, ветеринардык жана башка кызмат көрсөтүүлөр, илимий-маалыматтык камсыздоо, жол тутуму, байланыш, материалдык-техникалык камсыздоо жана электрлештирүү кирсе. Экинчи багыты дайындоо, таңгактоо, сактоо, муздатуу чарбаны ж.б. тутумун камтыйт [6].

Ошентип, агроөнөр жай комплекси биринчи кезекте туруктуу тармактар аралык байланыштар тутуму болуп саналат жана бул байланыштардын өнүгүү даражасы инфраструктуралык элементтер тарабынан алдын-ала аныкталат. Инфраструктуранын ар кандай мүнөзү алардын агроөнөр жай комплексинин блоктору менен ар кандай байланышын аныктайт.

Бир топ агроөнөр жай комплексинин үч блогун тең тейлеген инфраструктура секторлорунан турат, аларды жалпысынан комплекстин инфраструктурасы деп атоого болот. Бул тармактарга автомобиль транспорту тутуму, байланыш, электрлештирүү, маалымат, логистика кирет. [7]

Дагы бир топту тармактар көрсөтүшөт, алардын иштеши тамак-аш комплекси жана анын инфраструктурасы деп аталган агроөнөр жай комплексинин экинчи жана үчүнчү блоктору менен байланышкан.

Тармактык инфраструктураны өнүктүрүү тийиштүү деңгээлге коюлбаса, өндүрүш каражаттары өндүрүлгөн агроөнөр жай комплексинин биринчи чөйрөсү дагы, экинчиси - айыл чарбасы өзү дагы, үчүнчүсү дагы жеткиликтүү иш жүргүзө албайт.

Адабияттар

1. Коваленко Н.Я. Айыл чарбасынын экономикасы. Айыл чарба базарларынын негиздери. Лекция курсу. - М.: Авторлор жана Басмаканалар Ассоциациясы ТАНДЕМ.: ЭКМОС Басмаканасы, 1999. - 448 б.

2. Нечаев, V. I. Айыл чарбасынын экономикасы: окуу китеби / В. И. Нечаев, Э. И. Артемова, Л. А.Белова. - М .: Колос С, 2010 .-- 383 б. - (ЖОЖдордун студенттери үчүн окуу китептери жана окуу куралдары). - ISBN 978-5-9532-0759-1

3. Семенов В. Агрардык саясаттын жаңы курсу // Экономист. - - № 1. - С. 12-18.

4. Немченко А.В., Дугина Т.А. Инновациялык өнүгүү айыл чарба өндүрүшүндөгү тышкы кыйынчылыктарды

жеңүүнүн жолу катары // Экономика жана ишкердик. - 2015. - No 3 (56). - 666-668 б.

5. Михневич С.В. Айыл чарбасынын көп функциялуулугу жана анын дүйнөлүк соодань либералдаштырууга тийгизген таасири // Экономика проблемалары. - 2003.- No 1.- 117-127 б.

6. Закиров А.З. Базар экономикасында Кыргызстандын агроөнөр жай комплексин өнүктүрүү проблемалары. - Ош, 2007 .- 455 б.

7. Абдыкадыр кызы Г. Мамлекеттин экономикасында айыл чарбанын баалуулугу жана өзгөчөлүктөрү / Абдыкадыр кызы Г. // Вестник Бишкекского государственного университета. – Б.,2021, №2-3 (56-57), 3-б.

УДК:338.43(575.2)
DOI: 10.35254/bhu/2022.60.78

Абдыкадыр кызы Г.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АГРА-ЧАРБА СЕКТОРУН МАМЛЕКЕТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ РОЛУ ЖАНА МААНИСИ

Кыскача мазмуну

Ата мекендик айыл чарбасын өнүктүрүүдө мамлекеттин ролу көрсөтүлөт. Анда дүйнөлүк тажрыйбаны эске алуу менен Кыргызстандын агроөнөр жай комплексин мамлекеттик жөнгө салуу системасын өркүндөтүү, айылды социалдык өнүктүрүүгө, өндүрүштүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга, азык-түлүктү импортту алмаштырууга жана дүйнөгө интеграциялоого басым жасоо зарылчылыгы баса белгиленет. Экономикада айыл чарбасын мамлекеттик жөнгө салуу бир нече багыттар боюнча монополияга каршы жөнгө салуу саясаты каралат, салык, бюджет жана антикризистик план аркылуу ишке ашырылат, ошондой эле кредиттик жана баа маселелерине, социалдык жөнгө салууга, мамлекеттик максаттуу программаларды, буйруктарды киргизүүгө жана иштеп чыгууга көңүл бурат. Экономикалык жана экологиялык маселелер жана башкаруу маселелери жер мамилелери эске алынат.

Түйүндүү сөздөр: *адистер, коопсуздук, көйгөй, импорт, экпорт, эффективдүүлүк, саясат, методдор, интеграция, ресурс.*

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПБЛИКЕ

Аннотация

Выделена роль государства в развитии отечественного сельского хозяйства. Подчеркивается необходимость совершенствования системы государственного регулирования агропромышленного комплекса Кыргызстана с учетом мирового опыта, ориентации на социальное развитие села, повышение конкурентоспособности производства, импорт замещение и глобальную интеграцию. Государственное регулирование сельского хозяйства в экономике рассматривается по нескольким направлениям антимонопольной политики, реализуемой через налоговые, бюджетные и антикризисные планы, а также вопросы кредита и ценообразования, социального регулирования, введения и разработки государственных целевых программ, заказов. В земельных отношениях учитываются экономические и экологические вопросы и вопросы управления. Вопрос правового регулирования земельных отношений остро стоит среди земельных юристов, специалистов, экономистов и политиков, и эта проблема не теряет своей актуальности, но требует постоянного общественного интереса.

Ключевые слова: *эксперты, безопасность, проблема, импорт, экспорт, эффективность, политика, методы, интеграция, ресурс.*